

NICOLAE DRĂGANU ¹⁾

(18.II 1884—17.XII 1939)

Se împlinesc în zilele acestea douăzeci de ani, de când o mână de profesori ai Universității noastre ne adunam întâia oară ca să discutăm filologie. Din aceste întâlniri s'au născut ședințele de marți ale Muzeului Limbii Române, în care un Vasile Bogrea ne deprinsese cu scăpărările spiritului său de o neobișnuită vioiciune, un Constantin Diculescu ne purta prin vremurile întunecate ale invaziilor barbare și un Gustav Kisch căuta să deslușească înțelesurile ascunse din numirile de localități ardelen. Unul după altul au plecat dintre noi câteși trei, iar acum, tocmai când ne pregăteam să prăznuim două decenii dela întemeierea Muzeului, s'a năruit unul din cei mai puternici stâlpi ai lui, Nicolae Drăganu.

Apropiindu-ne cu sfială de cartea-mare unde însemnăm pe semenii noștri, mâna ne tremură când dăm să întoarcem fila pe care e scris numele celui ce ne-a părăsit tocmai pe când avea pe șantier câteva lucrări de proporții impunătoare.

Pentru noi, cei ce l-am cunoscut de aproape, figura lui Nicolae Drăganu nu se desprinde numai din opera-i masivă și plină de erudiție, cu stilul ei impersonal prin dorința de a păstra o cât mai severă obiectivitate. El ne vorbea nouă prin ochii lui blânzi, prin privirea-i de o nespusă bunătate și prin glasul lui, în ale cărui mlădieri se reflecta un suflet nobil și capabil de mari elanuri.

Fie-mi deci îngăduit ca în această comemorare făcută în fața celor ce i-au fost aproape să țin printru aprecieri despre opera care-i va

¹⁾ Necrolog rostit la Muzeul Limbii Române în ședința din 9 Ian. 1940.

păstra numele pentru urmași, amintiri despre omul de o atât de mare distincție sufletească, pe care contemporanii l-au prețuit atât de mult.

Răsfoind colecția de scrisori dela el, pe care o păstrez, găsesc mai întâi o carte poștală din 15 Februarie 1907. Cum la Cernăuți Seminarul de limbă română, pe care-l conduceam, căuta să se țină la curent cu tot ce se publica în domeniul filologiei române, îi cerusem teza lui de doctorat despre *Derivarea cu prefixe în limba română*, scrisă în ungurește ¹⁾ și greu de găsit în librării. În cartea poștală în care-mi anunța trimiterea ei, mă întreba dacă n'ar fi bine s'o publice și românește, sau, în graiul său colorat cu expresii regional ardeleneste: « plăti-mi-s'ar să public modestul meu studiu în românește? ».

Așa au început raporturile între noi, acum treizeci și trei de ani.

A doua scrisoare e din 1910. Îmi scrie că a găsit la bibliofilul năsăudean Marțian un manuscris deosebit de interesant. L-am îndemnat să-l studieze și să-l publice la Academia Română, unde a apărut la 1914 ²⁾. Cu acest studiu tânărul profesor dela liceul din Năsăud pășea întâia oară pe un drum pe care avea să-l urmeze în tot cursul vieții sale, și după ce, în ultimul sfert de veac, preocupările de ordin lingvistic au îndepărtat tot mai mult pe învățați dela munca răbdurie a editării de texte vechi. Nicolae Drăganu, un îndrăgostit al scrisului bătrânesc, și-a păstrat nescăzut interesul pentru munca conștiințioasă de filolog, mulțumit să îmbogățească listele de forme vechi și de cuvinte ieșite din uz și să deslușească după graiul, ortografie sau filigranele hârtiei, regiunea și vremea când s'au scris fragmentele de manuscrise ce-i cădeau în mâni. Interesul istoricului literar, care căuta izvoarele și urmărea copiile și traduceri până la original, îl purta prin bibliotecile noastre provinciale bogate încă în surprize. Adesea venea, mai târziu, la ședințele Muzeului Limbii Române, așteptând ca pe ace să-i vină rândul și să scoată din ghiozdanul doldora filele îngălbenite ale unui text cu rotacism sau cu păstrarea celei mai vechi redacții a unei predici sau scrieri populare. Lista cărților vechi studiate sau menționate de el e mare ³⁾, iar cercetările întinse pe care

¹⁾ *A román szóösszetétel*, Besztercze, 1906.

²⁾ *Două manuscrise vechi: Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, Buc. 1914.

³⁾ Amintim pe cele publicate în *Anuarul Institutului de Istorie Națională* din Cluj: *Cea mai veche carte răsăriteană tipărită la Alba-Iulia*, vol. I (1921—1922); *Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan, voevodul Moldovei*, vol. III (1924—1925);

le-a făcut în legătură cu ele sunt de cel mai mare interes filologic și istoric literar. Amintesc numai studiul despre *Mihail Halici* și mișcarea calvină, publicat în vol. IV al *Dacoromaniei* (pp. 76—168) și acum, în urmă, lucrarea lui de sinteză: *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie dès origines à la fin du XVIII-e siècle*, din volumul *La Transylvanie* (pp. 599—665), Buc. 1938.

Tot din 1910 e o scrisoare a lui, în care îmi comunică, pentru Dicționarul Academiei, o listă de cuvinte regionale din satul lui natal, Zagra. Între acestea pentru un cuvânt, deosebit de interesant, are și o explicație ingenioasă. I-am confirmat prin forme din alte limbi romanice etimologia, pe care a și publicat-o în Nr. 1 al « Transilvaniei » din 1910. De aci înainte avea să urmeze o serie lungă de etimologii, publicate mai ales după războiu, în Dacoromania, între care unele sunt adevărate descoperiri. Amintesc numai câteva, de origine latină, precum e acel *sătul cince* din Banat, cu sensul originar de « sătul ca o ploșniță umflată de sânge », în care s'a păstrat lat. *cimex*, *-icem* « ploșniță » (DR. I); termenul batjocoritor *genate* pentru « picioare », care e un derivat latin vulgar **genuata*, din *genu* « genunchi » (DR. III); salutul *zotecuște* din regiunile apusene, în care se conservă *deus te constet* « Dumnezeu să te trăiască » (DR. I); *cînioară* a versurilor populare, care redă pe *cenae hora* (DR. III); *mărin* al descântecelor băbești, în care se continuă *malignus* latin (DR. IV) ș. a.

Aceste etimologii ingenioase nu sunt roadele unei căutări răbdurii, ci ele sunt izbucniri ale unei intuiții înăscute care se găsește dincolo de metoda riguroasă urmată în cercetările sale filologice și dovedesc, mai mult decât oricare alte lucrări ale sale, că Drăganu era un ager observator și avea, când te așteptai mai puțin, acele ingenioase asociații de idei, care îl ajutau să descopere zalele pierdute din lanțul ce leagă sensurile unui cuvânt în evoluția lui de veacuri. Etimologia mult

Un « Tatăl Nostru » unguresc scris cu litere chirilice, vol. III (1924—1925); *Un nou exemplar din Mântuirea păcătoșilor*, vol. IV (1926—1927); *Un evanghelar românesc la 1552 ?*, vol. V (1928—1930). — În Dacoromania a publicat: *Catehisme luterane*, vol. II (1921—1922); *Pagini de literatură veche*, vol. III (1922—1923); *Manuscrisul liceului grăniceresc « G. Coșbuc » din Năsăud și săsismele celor mai vechi manuscrise românești*, vol. III (1922—1923); *Despre ce Psaltire și Liturghie vorbește Pavel Torțași la 1570 ?*, vol. IV (1924—1926); *Versuri vechi*, vol. V (1927—1928); *Un manuscris de apocrif religios ardelean din sec. al XV-lea ?*, vol. IX (1936—38).

discutatului *lepăda* e, în privința aceasta, mai ales, revelatoare (DR. VI, 295—297).

Ca toți oamenii care făceau știință în Ardeal, și N. Drăganu găsi în revista « Asociației » organul în care-și putea publica lucrările. Tot în anul 1910 începe să publice în *Transilvania* voluminșul său studiu *Asperități sintactice*. Apăruse de curând lucrarea de etnopsihologie a lui W. Wundt. Ceea ce spunea la 1904 marele psiholog dela Leipzig despre limbă a produs o revizuire în concepțiile linguiștilor și a impresionat în mare măsură pe tânărul învățat dela Năsăud, care s'a apucat să studieze așa numitele greșeli împotriva construcției gramaticale admisă în general ca normă. Unele din concepțiile sale dela 1910 și le-a modificat cu timpul, căci de treizeci de ani încoace problemele de natură sintactică și stilistică au preocupat în foarte mare măsură pe linguiști și au deschis perspective cu totul nouă. Dar cel ce recitește lucrarea lui Drăganu din tinerețe, descopere la acest lingvist cu o temeinică cultură clasică toate calitățile lui de fin analist al gândirii exprimate prin fraze, aplecarea lui firească spre sintaxă, cea mai subtilă și mai neglijată ramură a gramaticii române. Cu conștiinciozitatea care-l caracteriza, el urmărea toate studiile — adesea chinuitoare de abstracte — ce s'au scris în străinătate despre sintaxă, dând regulat dări de seamă și recenzii substanțiale în Dacoromania. În Septembrie 1929 îmi scria din Sângiorz — stațiunea balneară unde căuta vindecare pentru corpul său extenuat de muncă prea intensivă — că are în manuscris o expunere completă de 700 de pagini asupra chestiunii *Ce e sintaxa?* — « Was ist Syntax? » al învățaților germani — cu o foarte bogată bibliografie străină și cu bibliografia românească completă. Scrupulozitatea de a urmări totul și de a da o bibliografie completă era una din caracteristicile acestui neobosit și conștiincios cercetător. Societatea lingvistică din București, care dispune de fondurile necesare și al cărei prim președinte a fost Drăganu, va trebui să-și facă un titlu de glorie din tipărirea tratatului de sintaxă la care colegul nostru lucra cu atâta nobilă pasiune de treizeci de ani.

În vara anului 1913, plecând din Bucovina să petrec vacanțele în Ardeal, mi-am făcut drum pe la Cârlibaba și Rodna, ca să cunosc personal pe harnicul și dotatul profesor năsăudean. Am întâlnit un tânăr deosebit de simpatic și modest ca o fată mare. Dar în sufletul lui nu pâlpâia numai focul sacru al omului de știință, ci și ambiția

de a ieși din cercul strâmt în care se găsea și de a ajunge în mediul prielnic al unei universități și al bibliotecilor. Acest mediu, spre care se simțea atât de puternic atras, îl putea găsi la Cluj, cerând abilitarea ca docent la universitate. Profesorii săi îl îndemnau la acest pas, pe care se sfia totuși să-l facă, căci la Universitățile din Ungaria catedrele nu se dădeau numai după lucrările științifice, ci mai ales după merite patriotice și ele erau — pentru un cetățean nemaghiar — de obicei recompensa trădării de neam. « Mie nu mi-e teamă că vor putea face din mine Român rău », îmi spunea, cerându-mi sfatul ce trebuie să facă, « dar n'aș vrea să poată crede despre mine connaționalii mei că am pășit pe calea unui Moldovan Gergely sau Siegescu și Alexics ».

Sfatul meu a fost să ceară abilitarea. Știam din proprie experiență, ca docent la Universitatea din Viena și mai târziu ca profesor la cea din Cernăuți, ce mult bine poate face un profesor la o universitate străină studenților români.

Faptul că anul 1918 l-a găsit ca docent la Universitatea din Cluj a fost hotărâtor pentru întreaga sa carieră următoare, căci i-a asigurat rolul precumpănitor pe care l-a avut la luarea, în anul 1919, a Universității din Cluj, în stăpânire românească.

Tactul înăscut, cinstea exemplară, un realism sănătos, talentul de bun gospodar și mai ales simțul de răspundere — care aveau să facă din el mai târziu un atât de bun decan, rector și chiar un prețuit primar al Clujului — au împlinit minunea, ca profesorul scos dintr'un orașel de provincie și neumblat prin lumea mare, să crească dintr'odată atât de mult, încât să-și îplinească întreagă misiunea delicată de conducător provizoriu al Universității clujene. Când se va scrie odată istoria zilelor mari prin care a trecut Ardealul în 1918 și 1919, se va vedea că temeliiile Daciei superioare au fost puse pentru Românism în mare parte de acești ostași « concentrați pe zonă » și puși la grele posturi de răspundere.

Între colegii săi dela Universitate, la Muzeul Limbii Române, Drăganu ajunge în sfârșit în mediul prielnic râvnit atâta timp. Aici face cunoștință cu cărți care-i rămăseseră necunoscute, cu metode nouă de cercetare, cu probleme de alt ordin și cu acel spirit de frățescă colaborare, care ne dădea tuturor impulsuri mereu înprospătate. Cei ce ne întâlneau la Muzeu — unde Drăganu intră dela început și între colaboratorii la Dicționarul Academiei — ne completam unul

pe altul. « Știu că pentru mine, căruia nu i-a fost dat să se perfecționeze în străinătate », îmi mărturisea într'o scrisoare din Februarie 1924, cu acea sinceritate care-i făcea atâta cinste, « Muzeul a fost o adevărată școală ». În egală măsură, ca el dela noi, am profitat însă și ceștilalți membri ai Muzeului dela Drăganu, specialistul în sintaxă și în legăturile între filologia română și cea maghiară. Am profitat unul dela altul prin criticile reciproce acerbe uneori, spirituale de cele mai multe ori, niciodată însă amărâte, căci spiritul de critică nu izvoră niciodată din plăcerea de a distruge, ci din dorința de a completa, iar bucuria pentru descoperirea altuia era totdeauna mai mare decât ispita de a persista într'o eroare.

În această atmosferă s'a putut desvolta acea adevărată emulație între noi, care a produs volumele Dacoromaniei și cele publicate de cei mai mulți dintre noi la Academia Română. N. Drăganu, care de pe vremea când era încă profesor la liceul din Năsăud ținuse o remarcată conferință despre *Limbă și istorie* (publicată în *Transilvania* din 1909) și care în *Anuarul Institutului de Istorie națională* din Cluj publicase în 1923 un studiu *Toponimie și Istorie*, se simțea din ce în ce mai mult atras spre studiile de toponimie, care se bucura la Muzeu și de favoarea altor specialiști, ca G. D. Serra, G. Kisch și Șt. Pașca. Dintr'o recenzie, pe care voia s'o scrie despre o lucrare a unui învățat ungar, crescău acel monumental studiu *Români în veacurile IX—XIV în baza toponimiei și onomasticeii*, care a produs o literatură întregă de studii și pamflete din partea celor dela Budapesta, pentrucă Drăganu dovedește în el, în afară de orice îndoială, prioritatea Românilor față de Unguri în Ardeal și arată urmele de colonii române nu numai în Carpații nordici, ci și în Panonia și alte regiuni ungurești.

Descoperirile lui în direcția aceasta sunt uneori senzaționale. Venea cu ele la Muzeu — mai ales înainte de a-l copleși însărcinările administrative din anii din urmă — cu ghiozdanul plin de notițe. Comunicările lui erau întotdeauna întemeiate pe un material documentar bogat, pentru strângerea căruia avea o adevărată pasiune. Simțea o voluptate să-și claseze argumentele după puterea lor probatorie. Așezându-se lângă soba din sala de ședințe, își scotea ochelarii și citea fișă după fișă, lăsând să treacă pe dinaintea ochilor noștri exemplele prin care-și întemeia o argumentație, chiar când nu mai era nevoie de ea. Dar citind totul, el retrăia plăcerea descoperirilor sale.

Câteodată întreruperile noastre îl scoteau pentru moment din cumpăt. Neavând promptitudinea replicii, el venea abia în săptămâna viitoare cu argumentări nouă și mai ample. Căci grănicerul năsăudean, atât de blând la aparență, era plin de temperament războinic atunci când critica părerile prea hazardate ale altora și mai ales când și le apăra pe ale sale. În asemenea împrejurări fața i se îmbujora, vocea începea să treacă în registrele înalte și mâna care ținea fișa tremura ușor. Odată, pentru apărarea priorității unei idei scumpe lui, a fost gata să părăsească Muzeul.

Dar s'a întors repede între noi și a continuat să dea comunicărilor și criticilor nota sa personală și să ia din toată inima parte la agapele vesele pe care le aranjam de câteori apărea un nou volum din Dacoromania.

Din 4 Decembrie 1939 e ultima scrisoare ce o am dela el. Îmi arăta că nu poate veni la Muzeu fiindcă îl supără un picior atât de mult, încât abia-și poate ținea cursurile. Ținerea regulată a acestor cursuri era pentru el o datorie atât de sacră, încât nu le-a întrerupt anul trecut nici măcar ca să ia parte la ultimele ședințe ale Academiei Române, care-l alesese membru activ al ei.

La 6 Decembrie, la Sfântul Nicolae, n'a putut primi întâia oară în casa-i ospitalieră pe cei ce voiam să-l felicităm de ziua numelui. Trebuise să intre în clinică, de unde ne trimetea, la 12 Decembrie, o veselă scrisoare în versuri, la serata de despărțire de colegul Serra.

Cu o săptămână mai târziu se stingea atât de neașteptat, încât vestea încetării lui din viață ne-a sguduit chiar și în zilele pe care le trăim, când ne-am deprins ca moartea să găsească cele mai bizare forme ale vecinului ei seceriș. N'avem dreptul să ne întrebăm de ce a trebuit să plece atât de timpuriu și tocmai în plenitudinea rodniciei sale activități, dar avem pentru amintirea lui un loc de cinste în inimile noastre îndurerate.

SEXTIL PUȘCARIU